

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВ

Ярина Колодій

студентка II-го р. навчання хіміко-біологічного факультету,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: kolodiy@chem-bio.com.ua

Якісне впровадження інклюзії у всі сфери життєдіяльності суспільства, зокрема в освіту, потребує впровадження гуманістичних цінностей, формування в соціумі толерантного ставлення до «інакшості», яке часто виявляється у різних можливостях людини, її здатності до самореалізації та самостійного розв'язування життєвих задач.

Поняття «толерантність» визначається як здатність людини поважати, сприймати та розуміти багате різноманіття культур нашого світу, форми самовираження та самовиявлення людської особистості іншої людини, навіть коли вони відрізняються від власних [1, с. 20]. З іншої сторони: толерантність є антиподом дискримінації, яка не має мати місце в громадянському суспільстві.

Розглядаючи поняття «толерантність» науковці вирізняють такі функції:

- *мотиваційна* – спонукає прийняти багатоманітність дійсності, сприйняти індивідуальність іншої людини, включає інтерес до позицій інших людей, прагнення до розширення контактів, діалогів, до конструктивної взаємодії з оточуючими;
- *інформаційна* – дозволяє отримати повноцінну інформацію про думки, позиції, ставлення інших людей, про ситуацію у різних ракурсах;
- *регулятивна* – впливає на встановлення і підтримання взаємин з оточуючими, дозволяє їх поглибити та стабілізувати;
- *адаптивна* – дозволяє пристосуватись до нових умов діяльності, до своїх партнерів, сформуванню стійке позитивне ставлення до співпраці [2].

Толерантність є необхідним чинником інклюзивної освіти, адже навчання дітей з особливими освітніми потребами поруч із здоровими дітьми часто є непростим, через ізолюваність і негативне ставлення однолітків. Тому педагог, як один з учасників формування особистості, впливає на рівень розвитку толерантності школярів. Для цього вчитель має створити в колективі сприятливу атмосферу, в якій панує доброта і розуміння, а упереджене і зверхнє ставлення до будь-кого з класу є неприпустимим. Коли вчитель власним прикладом показує доброзичливість і повагу до дитини з особливими освітніми потребами, тоді і учні будуть наслідувати його.

Щоб уникнути конфліктних ситуацій необхідно зближувати інтереси учнів при організації позакласної та позашкільної роботи. При правильній організації колективної творчої діяльності вчитель може захопити дітей спільною справою, зняти наявну міжособистісну напруженість у відносинах між усіма дітьми, розкрити їх кращі сторони. Колективна творча діяльність, спілкування дітей сприяють формуванню толерантності, якщо діти при цьому набувають досвіду гуманної, партнерської взаємодії з педагогом, своїми однолітками, старшими та молодшими. З цією метою педагогу необхідно регулювати відносини між дітьми, їх спілкування, спільні дії [3]. Відповідно, учитель має бути здатним організовувати толерантне освітнє середовище та формувати відповідні цінності у здобувачів освіти.

Результат такої діяльності учителя можна визначити через наявність ознак, притаманних толерантному освітньому середовищу: відкритість та прийняття усіх; стійкість до змін та різноманітних впливів; співпраця усіх учасників освітнього процесу; альтернативи під час навчання та комунікації; доступність до усіх заходів в закладі освіти.

Для вивчення особливостей формування готовності та здатності учителів здійснювати толерантний підхід до побудови освітнього середовища застосовують структурно-функціональні моделі. Одна з них це модель підготовки майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи, розроблена Надією Бирко (2014 р.). Вона зобразила структуру моделі через взаємодію чотирьох компонентів (цільового, організаційного, змістово-процесуального та результативного), які забезпечують досягнення мети й очікуваного результату дослідження – високого рівня готовності майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи. Провідну роль реалізації змістово-процесуального компонента моделі відведено розробці й апробації спецкурсу «Основи педагогіки толерантності», теоретичним підґрунтям якого є концептуальні засади ненасильницької взаємодії суб'єктів освітнього процесу, створення умов для розвитку толерантності учнів початкової школи в соціумі [4, с. 9].

Ще одна модель – це модель формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, розроблена Юлією Гордієнко (2017 р.). У процесі розробки моделі формування педагогічної толерантності дослідниця надала визначальну роль системному підходу. Цілісність моделі утворюють теоретико-методологічний, змістовий, методичний та практичний компоненти, між якими існують причинно-наслідкові зв'язки. Концепція моделі формування педагогічної толерантності відповідає основним положенням гуманістичної та гуманітарної парадигм освіти, а також низці методологічних підходів. Етапи формування педагогічної толерантності студентів (прогностичний, діагностичний, змістовий, процесуальний, результативний) відображають зміст компонентів розробленої моделі професійної підготовки майбутніх учителів засобами іноземних мов: теоретико-методологічного, змістового, методичного та практичного [5, с. 11–12].

Найбільш ґрунтовною є модель, покладена в основу системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку, розроблена Валентиною Ляпуною (2017 р.). Названа модель передбачає не тільки наявність цільового і змістового компонентів, але і регламентує процесуально-психологічні умови, форми, методи, засоби та прогнозує результати. Реалізується в межах мотиваційно-ціннісного, фахово-збагачувального та рефлексивно-самостійного етапів [6, с. 233].

Остання модель, яка ґрунтується на вище сказаному матеріалі – це модель формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів, обґрунтована Лідією Чередник (2019 р.). Зміст моделі полягає у згрупуванні компонентів у три великі блоки: методологічний, організаційно-діяльнісний та результативний. Також використовуються низки теоретико-методологічних підходів, вибір яких зумовлювався особливостями предмету дослідження та опорою на останні досягнення педагогічної науки, зумовлені теоретичним обґрунтуванням нової освітньої парадигми. До таких підходів належать: аксіологічний, особистісно зорієнтований, компетентнісний та ситуативний [7, с. 166, 168].

Аналіз даних моделей свідчить про важливість здійснення спеціальної підготовки майбутніх педагогів з метою формування у них не лише здатності застосовувати толерантний підхід у професійній діяльності, але й формувати її як цінність у своїх вихованців. Також важливо відзначити, формування толерантності як цінності здійснюється у процесі виховання, цілеспрямовано організованого вчителем у колективі класу. Цей толерантно орієнтований виховний процес заснований на здійсненні спільної діяльності вихователя та вихованців. Змістом толерантно орієнтованого виховного процесу є організація ситуацій міжособистісної (суб'єкт-суб'єктної) взаємодії, що здійснюється у системі «вчитель-учень» та «учень-учень». Суб'єкт-суб'єктність даного процесу забезпечується за допомогою організації різних форм спільної діяльності, до яких включаються учні та педагог. Також організація різних форм спільної діяльності учнів та

класного керівника сприяє формуванню у школяра певного рівня культури, адекватного поняттю «толерантність», внаслідок чого він сам стає транслятором цінностей у колектив класу, що так само пов'язано з проявом його суб'єктивності у виховному процесі.

Таким чином, в даних моделях, не зважаючи на різні підходи, автори роблять наголос на змісті підготовки майбутніх педагогів до впровадження толерантного підходу, виділяють її етапи, визначають результати. Однак єдиної ефективної моделі підготовки учителів до впровадження толерантності як цінності в учнівському колективі досі не запропоновано. Визначаємо дану проблему як одне із наших наступних пошукових завдань.

Список використаної літератури:

1. Лазуріна Н. П. Толерантність як складова соціальної компетентності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2008. № 39. С. 19–22.
2. Карпенко С., Кобилянська Н., Краєвська К. Формування толерантності до дітей з особливими освітніми потребами. *Психологічний супровід учасників освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти*: матеріали конф. Житомир, 2018. URL: <http://dpsz2018.blogspot.com/2018/12/blog-post22.html> (дата звернення: 31.10.2022).
3. Молчанова А. О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.
4. Бирко Н. М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2014. 20 с.
5. Гордієнко Ю. А. Формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2017. 21 с.
6. Ляпунова В. А. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей у дошкільних навчальних закладах: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04; 13.00.08 / Мелітопол. держ. пед. у-т ім. Богдана Хмельницького. Мелітополь, 2017. 341 с.
7. Чередник Л. М. Модель формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наукових праць. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2019. № 66, т. 2. С. 166–171.